

مامه‌له‌ی هیژه شیعه‌کان له‌گه‌ل برپاره‌که‌ی ICC له‌باره‌ی نهوتی هه‌ریمی کوردستان

02-04-2023

نووسه‌ره‌کان

د. یاسین ته‌ها

کورتە: به‌گویره‌ی ئاماژه و پێداگیریه‌ی راگه‌یێندراوه‌کانی هیژه شیعه‌کان له‌م خوله‌ی پێنجه‌مدا خوازیاری
دۆزینه‌وه‌ی چاره‌سه‌ری بنه‌ره‌تین بۆ دۆسیه‌ی نهوت و بودجه و خستنه‌سه‌رپێی په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل هه‌ریمی
کوردستان

پاش دەرچوونی بېراری دادگه‌ی نیوژیوانی نیوده‌ولته‌ی له پاریس، که سەر به ژووری بازگاننی نیوده‌وله‌تیه - ICC، سه‌بارت راگرتنی فرۆشتنی نه‌وتی هه‌ریمی کوردستان به سهربه‌خۆ، چ حکومتی عێراق و چ هیزه شیعیه‌کانیش له‌ناست قه‌باره‌ی ئەم پێشهاته‌ ئاهه‌نگیان نه‌گێرا، به‌لام ئەمه به مانای ئەوه نییه بهم هه‌نگاوه د‌لخۆش نه‌بن و له گرتگی گه‌مارۆدان هه‌ناردی نه‌وتی هه‌ریمی کوردستان تینه‌گه‌ن که له سهرده‌می سه‌رکۆکه‌زیرایه‌تی یه‌که‌می نووری مالیکیه‌وه (2005 - 2010) مه‌یدانیکی گه‌رمی کیشمه‌کیش و رافه‌ی جیاواز و تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی پراکتیکی ناساندنی چه‌مکی فیدرالیزمه نامۆکه‌ی عێراقه، که تهنیا یه‌ک هه‌ریمی تیدایه.

به‌گشتی تیکرای هیزه شیعیه‌کان هه‌لوێستیان له‌سەر نه‌وت پشتیوانیکردنی بالاده‌ستکردنی کۆمپانیا‌ی به‌بازارکردنی نه‌وتی عێراق (سۆمۆ) یه‌ بۆ فرۆشتن، نوێنه‌ره‌کانیشیان له‌ په‌رله‌مان زوو زوو داتا و لیدوانه‌کانی ئەم کۆمپانیا‌یه ده‌که‌نه به‌لگه له‌سەر ئەوه‌ی هه‌ریمی کوردستان پابه‌ندی یاسای بودجه نه‌بووه، یان چه‌ندی فرۆشتوووه و داها‌ت و نرخه‌که‌ی چه‌ند بووه. له‌ چوارچۆیه گشتیه‌که‌ی دۆسیه‌که‌شدا شیعیه‌کان داوا‌ی گه‌رانه‌وه بۆ ده‌ستور ده‌که‌ن، به‌ب‌ن چوونه نیو ورده‌کاری و به‌گوێزه‌ی رافه‌ی خۆیان که پیداه‌گه له‌سەر ئەوه‌ی دۆسیه‌ی نه‌وت دۆسیه‌یه‌کی فیدرالییه و ده‌بیت مه‌رجه‌عه‌ته‌که‌ی وه‌زاره‌تی نه‌وتی فیدرالی عێراق بێت، هه‌چ هیزیکی شیعیه‌ش هه‌لوێستیکی جیاواز له‌وه‌ی نییه، به‌ سه‌دریه‌کانیشه‌وه، به‌تایبه‌ت له‌ پاش دەرچوونی بېراری دادگه‌ی فیدرالی له‌ نیوه‌پاستی شووباتی 2022 که یاسای نه‌وت و گازی هه‌ریمی کوردستانی به‌ ناده‌ستووری ناساند و دادگه‌که‌ش به‌لای ئەوانه‌وه له‌و پرسیانه‌ی که مه‌به‌ستیانه نزیک ده‌بێته‌وه له‌ پیرۆزی.

ئێستا، که بېراره‌که‌ی ICC دەرچوووه، دۆخی نیومالی شیعیه له‌ دۆخی چاوه‌پوانی و گوێ هه‌لخستنه بۆ کۆمه‌لێک پێشها‌ت که سیبه‌ریان به‌سەر که‌شی سیاسی عێراقه‌وه‌یه. له‌ ئەزموونی قه‌یرانی دۆلاردا تینگه‌یشتن رابه‌ل و په‌یوه‌ندیه‌ ده‌ره‌کیه‌کانیان لاوازه و نایانه‌وێت به‌ ئاشکرا و به‌ زه‌قی و به‌ گوێشه‌ی تیز بچنه‌ دژایه‌تی هه‌چ به‌رژه‌وه‌ندیه‌کی ئەمریکا و ولاتانی رۆژئاوا، له‌وانه‌ش ئەو کۆمپانیا نه‌وتیانه‌ی له‌ هه‌ریمی کوردستان هه‌یانه، ناشیانه‌وێت خۆیان وا ده‌ربخه‌ن له‌م دۆخه‌ی شه‌ری ئۆکراینادا ئەمان هۆکاری به‌رزکردنه‌وه‌ی نرخه‌ی نه‌وتن له‌ ریزگی راگرتنی هه‌ناردی ده‌وروه‌ری نیو ملیۆن به‌رمیل نه‌وته‌وه، هه‌ر له‌م چوارچۆیه‌یه‌شدا ته‌نانه‌ت ده‌ستبه‌رداری زه‌قکردنه‌وه‌ی ئەوه بوون که ب‌لین "ئیسرائیل سوودمه‌ندی نه‌وتی هه‌ریمی کوردستانه".

له‌سەر ئاستی ناوخۆی عێراقیش گه‌وه‌ره‌ترین ئالنگاری به‌رده‌م مالی شیعیه هه‌لب‌ژاردنی پارێزگاکانی کۆتایی 2023 و چاودێریکردنی به‌رده‌وامی پلان و جموجۆله‌کانی موخته‌دا سه‌دره که سه‌رچاوه‌ی نیگه‌رانی و د‌له‌خورتیی هه‌موویانه پاش ئەوه‌ی به‌ کۆمه‌ل ناچاریان کرد گوێشه‌گیر ب‌بن و ج‌له‌وی ئەم خوله "پنجهم" بداته ده‌ست چوارچۆیه‌ی هاوئاهه‌نگی شیعیه‌وه، له‌ دۆسیه و ته‌وه‌ره‌شدا پشتیوانی هه‌ریمی کوردستان و لانیکه‌م هه‌ولێریان پ‌یویسته بۆ ئەوه‌ی له‌ لایه‌ک بۆشایی سه‌دری پ‌ن پ‌ریکه‌نه‌وه و بۆ تپه‌پاندنی یاسا و پرۆژه‌کانیان هاوئاهه‌نگیان هه‌بیت، له‌ لاکه‌ی دیکه ئەگه‌ر سه‌در ده‌رکه‌وته‌وه ئەوه به‌ تهنیا نه‌بن کاتیگ به‌ره‌نگاری ده‌بنه‌وه، به‌تایبه‌ت که هیشتا هه‌یچیان بۆ سونه‌کان نه‌کردوووه و نا‌ه‌زایی و ره‌خنه‌ی ئەوانیش ئەگه‌ریکی چاوه‌پوانکراوه.

به‌گوێزه‌ی ئامازه و پیداه‌گیریه‌ راگه‌یینه‌راوه‌کانی هیزه شیعیه‌کان له‌م خوله‌ی پ‌نجمه‌دا خوازیاری دۆزینه‌وه‌ی چاره‌سه‌ری بنه‌ره‌تین بۆ دۆسیه‌ی نه‌وت و بودجه و خستنه‌سه‌رپ‌یی په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل هه‌ریمی کوردستان، به‌لام به‌هۆی ئەوه‌ی دۆسیه‌ی نه‌وت کۆده‌نگی شیعیه‌ی پ‌یویسته، ده‌ترسن له‌ ریسککردن و پ‌یدانی پاساو به‌ ده‌ستی سه‌دره‌وه که تۆمه‌تباریان بکات به‌وه‌ی له‌به‌ر به‌رژه‌وه‌ندی خۆیان ده‌رفه‌تی زۆر گه‌وره‌یان به‌ هه‌ریمی کوردستان داوه و بنه‌ماکانی ده‌وله‌تی عێراقیان لاواز کردوووه.

به‌هۆی ئەوه‌ش که عێراق که‌وتوووه‌ته‌ سالی هه‌لب‌ژاردنه‌وه، پۆپولیزی شه‌قام له‌ لایه‌ک و نا‌کۆکیه ناوخۆیه‌کانی چوارچۆیه‌ی شیعیه‌ش رۆل و کاریگه‌ری گه‌وره‌یان ده‌بیت له‌ ئاراسته‌کردنی هه‌لوێستی هیز و جه‌مسهره جیاوازه‌کان و به‌ گوێزه‌ی ئەزموونی سالی رابردوو هیزه سیاسییه‌کانی شیعیه شه‌قام و وینه‌ی خۆیان له‌ به‌غدا و باشوور ناگۆرینه‌وه به‌ هه‌چ ده‌ستکه‌وت‌ئیکی دیکه‌ی دوورمه‌ودا، هه‌رچه‌ند ستراتیژییش ب‌یت له‌ چه‌شنی چاره‌سه‌رکردنی هه‌ندیک له‌ کیشه‌ که‌له‌که‌بووه‌کان له‌گه‌ل هه‌ریمی کوردستان و تاوه‌کو ئێستا هه‌ر ئەم هاوکیشه‌یه به‌رکاره.

بېراری سالی رابردوو دادگه‌ی فیدرالی عێراق، که به‌گوێزه‌ی زانیاریه‌کان بووه‌ته‌ یه‌کێک له‌ هانده‌ره‌کانی دادگه‌ی ICC له‌ پاریس و بېراره نوێیه‌که‌ی ده‌سته‌که‌ش که شه‌ریه‌ت‌ئیکی نیوده‌وله‌تی هه‌یه، هۆکار‌ئیکی هینده به‌هیزی داوه‌ته‌ ده‌ست به‌غدا و هیزه حوکمه‌رانه‌کانی ئێستا که ب‌ن پ‌یویستیان ده‌کات له‌وه‌ی چیدی وه‌کو سه‌رده‌می کارکردنی حوسین شه‌هرستانی له‌ دۆسیه‌ی نه‌وت (2006 - 2010) شه‌ری میدیایی و مملانی پ‌ی گه‌وره‌ بکهن و جگه له‌ په‌رله‌مانتاریکی دیاری عه‌ساب و هه‌ندیکی دیکه‌ی وه‌کو مسته‌فا سه‌نه‌د و عالیه‌ نسه‌یف، که‌سی دیکه‌یان به‌ ئاشکرا کاردانه‌وه‌ی د‌لخۆشانه‌یان له‌سەر بېراره‌که نه‌بووه.

ئهم دوو بېراره ناوخۆی و ده‌ره‌کیه‌ی که له‌ دوو سالدای دەرچوون، نه‌ک هه‌ر له‌سەر دۆسیه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی کوردستان، به‌ل‌کو لیکه‌وته‌ی له‌سەر که‌رتی گازی ده‌بیت که هه‌ریمی کوردستان وه‌کو ده‌رفه‌ت ده‌یخسته‌ به‌رده‌م ئەمریکا و ئەوروپا، له‌مه‌ش گرتگتر

لەسەر دەنگە فیدرالخوێزەکانی شاری بەسرە و باشووری عێراقیش کە خەونی ئەوەیان هەبوو دەرفەتێک هەبێت لەجیاتی پارەدارکردنی بودجەی فیدرالی و بەغدا سامانی نەوتی شارەکە بخەنە خزمەت پرۆژەی "هەریمی بەسرە"و، هەروەها لیکەوتەکانی درێژەش دەکێشێت بۆ سەر هەر پارێزگا و ناوچەیەکە دیکە عێراق لە چەشنی ئەنبار و نەبنەوا کە قسەوباسی ئەوەی تێدا بکریت گواپە پشت ئەستوور بە سامانە سرووشتییەکانی نەوت یان گاز یان هەر سامانیکی دیکە جۆریک لە حوکمرانی خۆجێی بێمنەت لە بەغدا بنیات بنێت و ئەمەش دەچیتە خزمەت ستراتیژی هێزە شیعەکانەو کە دەمێکە وازیان لە پرۆژەی فیدرالیزمی نیوهراسەت و باشوور هیناوه و پاش گۆشەگیرکردنی سوننە و گەمارۆدانى دارایی هەریمی کوردستان، پرۆژەکانیان بووئەتە هۆی بەهیزکردنی ناوهند، بەتایبەت هەر هیچ نەبێت لەرووی دارایی و ئابوورییەو.